

УДК 327.7(477)+351.88

ЕВОЛЮЦІЯ ДІАЛОГУ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – РОСІЯ

**ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних
наук, професор,
завідувач кафедри
зовнішньої
політики і
дипломатії
Дипломатичної
академії України
при Міністерстві
закордонних справ
України**

Стаття присвячена розгляду відносин ЄС – Росія. Автор аналізує причини коливань в системі взаємозалежності ЄС – РФ, енергодіалог, підкріплений відповідними документами внутрішнього і зовнішнього спрямування, порівнює ситуаційні моделі взаємодії ЄС – РФ до і після втручання Росії у внутрішні справи України.

Ключові слова: еволюція, відносини, енергодіалог, політична сфера, стратегія, безпека, енергетична проблема.

Відносини Європейського Союзу з Російською Федерацією охоплюють практично всі сфери взаємодії суб'єктів міжнародного права. Якщо проаналізуємо рівні відносин ЄС – РФ, помітимо, що вони переважно піддавалися політичній кон'юктурі, що залежала від розстановки основних центрів сили на міжнародній арені, від посилення/поглиблення провідних політичних акторів, а також від глобалізаційного навантаження міжнародних подій періоду російської незалежності від СРСР.

Особливої активності взаємини ЄС–РФ зазнали наприкінці 1990-х – початку 2000-х років із першими позитивними ознаками подолання наслідків російського дефолту 1998 р. Нові тенденції окреслилися у співробітництві Росії з ЄС напередодні набуття членства десяти країн ЦСЄ в Європейському Союзі. Російську позицію щодо розширення ЄС на той час не можна назвати конфронтаційною, скоріше спостережливою і виваженою. Росія повідомила Європейському Союзу, що готова підтримати майбутнє 01 травня 2004 р. розширення цієї організації

тільки у випадку, якщо Брюссель погодиться з переліком пропозицій, спрямованих на забезпечення російських економічних інтересів у Центральній і Східній Європі. 30 січня 2004 року МЗС Росії вручило послам 15 країн членів ЄС, десяти державам, що вступають у Євросоюз, а також представнику Комісії ЄС у Москві список із 14 пунктів, пов'язаних з російським баченням умов майбутнього розширення Союзу, а саме про порядок поширення Угоди про партнерство і співробітництво Росія – ЄС на нових членів Євросоюзу.

Серед російських вимог:

- відмова Євросоюзу від введення високих імпорتنих тарифів на низку російських товарів;
- зняття обмежень з російського енергетичного експорту;
- прийняття збільшених імпорتنих для ЄС квот на зерно;
- полегшення доступу на ринки країн ЄС російської сталевих продукції;
- вирішення питання життєзабезпечення Калінінградської області, яка, фактично, стала ексклавом, оточеним іноземними державами;
- покращення становища росіян, яких називають «співвітчизниками» у Латвії й Естонії, які набувають статусу повноправних членів ЄС.

При цьому Росія наполягала на прискоренні вирішення зазначених питань до набуття державами членства в ЄС – до 01 травня 2004 року, саме для спільного вироблення рішень з метою уникнення «правового вакууму» у відносинах між Росією і ЄС. Відповідний протокол, що підлягає ратифікації Федеральними Зборами Російської Федерації й Європарламентом, став предметом переговорів між представниками Росії і КЄС у Брюсселі.

Отже, російські вимоги стосувалися, переважно, проблем, які могли постати перед російським бізнесом в результаті скорочення доступу на ринку Центральної і Східної Європи після розширення ЄС. Москва неодноразово висловлювала занепокоєність тим, що майбутнє розширення Європейського Союзу за рахунок східноєвропейських країн нанесе економіці РФ збиток, за різними оцінками, від сотень мільйонів до декількох мільярдів доларів. Водночас ЄС відстоює протилежну точку зору: після розширення Євросоюзу добробут Росії виросте приблизно на 2%, і російський ВВП, експорт і торгові показники також зміняться на краще.

Водночас Росію непокоїли також деякі спірні політичні питання, наприклад, візові вимоги до

російських громадян, що бажають їздити в країни ЄС, статус російськомовних общин у балтійських державах. З політичної точки зору, звернення з вимогами до ЄС ще раз підтверджує занепокоєність Росії, у зв'язку із втратою нею своєї колишньої геополітичної ваги після розширення ЄС.

Політичні ж кола майбутніх країн членів ЄС якщо і характеризували російську позицію, то робили це у межах «м'якої сили», обережно, вважаючи її певним тиском Москви на Брюссель і нових країн-учасниць перед 01 травня. Хоча після приєднання до Євросоюзу в якості повноправних членів нові країни-учасниці зайняли стосовно Москви більш жорстку позицію: згадавши про свій колишній статус радянських сателітів, що набули негативного досвіду, перебуваючи у соціалістичному таборі.

Прагматичну позицію в цьому питанні посіли провідні країни Євросоюзу, які намагалися об'єктивно оцінити ситуацію, що склалася. Причину російського незадоволення вони визначали як зростання російського апетиту до європейських капіталів, що будуть спрямовані на будівництво диверсифікованої економіки. При цьому враховувався і розвиток енергодіалогу між Росією і Євросоюзом, який було розпочато на саміті РФ – ЄС у жовтні 2000 року з метою досягнення прогресу в розвитку енергетичного партнерства між Росією і Євросоюзом.

Поза енергетичним діалогом ЄС і Росія співробітничать у військовій сфері, а саме по лінії збройних сил ЄС і ОДКБ – боротьба з тероризмом, наркобізнесом і торгівлею зброєю. Поглиблювалось співробітництво Росії з ЄС в галузі металургійної промисловості внаслідок реалізації Угоди про поставки російської сталі на європейський ринок, якою передбачено збільшення квот. ЄС також зацікавлений в збільшенні на 12% експорту кольорових металів з Росії за умов перегляду російською стороною експортного мита. Європейська комісія також має мандат, що дозволяє вести переговори за умов торгівлі Росії з розширеним ЄС ядерними матеріалами тощо¹.

Незважаючи на вразливість деяких позицій взаємодії Росії – ЄС, майбутнє співробітництво з Росією головні учасники об'єднання все ж вважають пріоритетним і стратегічним. Разом з тим, загроза суверенності, порушення геополітичного балансу сил в Європі і що може привести до світового колапсу, змушує європейських лідерів дотримуватися санкцій проти Росії.

Найуразливішою ланкою відносин ЄС – Росія, безперечно, є енергетичний діалог, оскільки економіка ЄС глибоко залежить від російських поставок газу: близько 30% загальних потреб. Обидві сторони що раз зазначають про значний взаємний інтерес і взаємозалежність в енергетичній сфері. Європейські чиновники також запевняли, що енергодіалог має стати підґрунтям для розбудови між РФ і ЄС стратегічного партнерства і успіхи в сфері енергетики слугуватимуть моделлю для інших сфер співробітництва Росії з ЄС². В рамках енергетичного діалогу було сформовано чотири тематичні групи експертів за наступними напрямками співпраці:

- Група з енергетичних ринків і стратегій;
- Група з електроенергетики;
- Група з енергоефективності і інновацій;
- Група з атомної енергетики.

В межах енергодіалогу ЄС – Росія здійснюються відповідні проекти: у Калінінградській області реалізуються два таких проектів у сфері енергозбереження: грант ЄС на 362759,71 євро та грант ЄС на 478000 євро³.

Питання розробки концепції загальноєвропейського економічного простору і енергетичної співпраці Росії – ЄС перебувають під постійним контролем Ради співробітництва РФ – ЄС. Серед програмних завдань – інфраструктурні проекти, фізична безпека транспортних сіток, пілотні проекти енергозбереження в Росії, створення Центру енергетичних технологій, торгівля електроенергією, питання ядерної безпеки, правовий захист довгострокових енергетичних поставок, а також робота Спеціального комітету високого рівня з енергетичної співпраці. У зазначеній площині слід розглядати і запропоновану Росією Концепцію Загальноєвропейського єдиного економічного простору ЄС – Росія, яка мала включати і питання енергодіалогу.

Оскільки Росія є найважливішим постачальником енергосировини в країні Євросоюзу, остільки енергодіалог Росії – ЄС посідає важливе місце в енергетичному розвитку ЄС, викладеного Європейською комісією в **Енергетичній стратегії до 2030 року**⁴. За згадану концепцією, попит на енергоносії існуючого ЄС з 15-и держав-членів, відповідно до прогнозів, зросте на 18% за період 2000-2030, а попит на природний газ – на 64%. У майбутньому ЄС, розширеному до 25 країн-членів, за аналогічний період попит на енергоносії має зрости до 19%, а на природний газ – до 66%.

Загальна ж залежність ЄС від імпорту енергоресурсів зросте від 47% у 2000 році, відповідно, до 67,5% у 2030 році унаслідок виснаження власних джерел енергії. Отже, і надалі потреба ЄС в імпорті енергії зростатиме. Росія має значні запаси енергетичної сировини і вигідне географічне положення і, беручи до уваги перевагу в цінах, користується ситуацією, що складається, у власних російських інтересах, не гребуючи шантажем і тиском.

З огляду на можливі коливання і невизначеності з поставаннями нафти і газу Єврокомісія запропонувала створити спільний для країн ЄС стратегічний запас нафти і газу, що гарантуватиме європейцям доступ до енергетичних ресурсів за прийнятними цінами. Створення об'єднаних резервів сприятиме країнам Євросоюзу також подолати всілякі можливі кризи, подібні таким як послідували після терористичних актів в США 11 вересня 2001 року, або після війни у Перській 1992 р. Всі ці ризики характеризувались різким стрибком цін на сиру нафту.

До сьогодні кожна європейська країна самостійно накопичує власні резерви, більша частина яких перебуває в руках приватних нафтових компаній, а не державних інститутів, подібних американській Агенції по стратегічним резервам нафти, яка накопичила понад 600 млн. барелів палива. Європейські країни, що сильно залежать від імпорту нафти, що може поставити під загрозу розвиток їх економіки, розпочали створювати спільні резерви нафти, необхідні для забезпечення мінімальної потреби у паливі. Серед основних постачальників ЄС сировини вже визначені Росія, Алжир і Норвегія.

Нині у контексті уведених Європейським Союзом проти Росії санкцій у зв'язку з розв'язанням війни військових дій на суверенній території України, незважаючи на слабкість Європи, у США є більш сильна зброя, а саме – диверсифікація енергоносіїв (наприклад, сланцевий газ). Водночас Росія стає більш залежною від Європи, ніж Європа від Росії. І ця залежність пояснюється у валютними знахідками в РФ за енергоносії. Росія залежить від 17 млрд. євро, які отримує від експорту газу в Європу. Нині Москва не має інших клієнтів на купівлю газу, який качає в Європу. А щоби вийти на інші ринки – необхідно побудувати відповідну інфраструктуру, якої нині немає. Хоча б згадати угоду на 30 років між Китаєм і Росією про побудову газопроводу «Сила Сибіру» для поставки газу, за якою Росія постача-

тиме в Пекін до 38 млрд. куб. газу. Однак, цей трубопровід буде завершений не раніше 2019 р.⁵.

Хоча по всіх цих компонентах є і вразливі моменти. Так порівняльний аналіз енергетичних стратегій Росії і Євросоюзу, хоча і свідчить про посилені енергодіалог взаємодії між сторонами на основі міжнародного розділу праці, у т.ч. в сфері енергоефективності і енергозбереження, але і виявляє значну розбіжність у шляхах вирішення проблем. Існуючий в Росії потенціал енергозбереження оцінюється в 360-430 млн. тонн умовного палива., що складає у нафтовому еквіваленті 250-300 млн. тонн, що дорівнює нинішньому обсягу російського експорту в Європу. У Євросоюзі показники

по потенціалу енергозбереження в силу високої енергоефективності більш високі: європейський потенціал в енергозбереженні оцінюється в 160 млн. тонн. Євросоюз зацікавлений в розширенні співробітництва з Росією в галузі енергозбереження, оскільки це гарантуватиме поставки в Європу у достатньому обсязі. З іншого боку, Росія на протигагу країнам ЄС не може здійснювати лібералізацію газового ринку за європейським зразком і піти на підвищення внутрішніх цін на газ. Отже, Росія невдовзі постане перед вибором: брати на себе не виправдані економічні ризики, або – значні капіталомісткі зобов'язання.

ПОСИЛАННЯ:

¹ Энергетическая стратегия ЕС до 2030 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/energeticheskaya-strategiya-es-do-2030-goda/>.

² Саммит Россия — Европейский союз (Париж, 30 октября 2000 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ieras.ru/journal/journal4.2000/16.htm>.

³ «Энергетическая стратегия России на период до 2030 года» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/energostrategy/>; Энергетическая стратегия ЕС до 2030 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/energeticheskaya-strategiya-es-do-2030-goda/>.

⁴ Значимость сотрудничества ЕС и России в области энергетики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/energy/index_ru.htm.

⁵ Как Европе освободиться от энергетической зависимости от России («Limes», Италия). Лоренцо Колантони (Lorenzo Colantoni) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inosmi.ru/world/20140917/223045089.html>.

Chekalenko L.D. Evolution dialogue EU – Russia / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The article is devoted to the relations of the EU – Russia. The author analyzes the causes of fluctuations in the system of EU – Russia interdependence, dialogue in energy strength of relevant documents internal and external perspective, compares the situational model of interaction EU–Russia before and after the intervention in the internal affairs of Ukraine.

Keywords: evolution, relationships, energodialoh, the political sphere, strategy, security, energy problem.

Чекаленко Л.Д. Эволюция диалога Европейский Союз – Россия / Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины.

Статья посвящена рассмотрению отношений ЕС – Россия. Автор анализирует причины колебаний в системе взаимозависимости ЕС – РФ, энергодиалог, подкрепленный соответствующими документами внутреннего и внешнего направления, сравнивает ситуативные модели взаимодействия ЕС – РФ до и после вмешательства России во внутренние дела Украины.

Ключевые слова: эволюция, отношения, энергодиалог, политическая сфера, стратегия, безопасность, энергетическая проблема.

Стаття надійшла до редколегії 17.02.2015

Прийнята до друку 10.03.2015